

VELJKO KOVAČEVIĆ

KAPITULACIJA TALIJANSKE VOJSKE U SENJU

(U septembru 1943. godine)

Početak septembra 1943. u Senju se nalazila talijanska divizija »Murgie« poznata sa Neretve iz IV ofenzive, koju su tamo naše jedinice porazile. Nakon toga ona je povučena u Senj, da bi se popunila i postigla prvašnju udarnu moć. Kapitulacija Italije nije nas zatekla potpuno nespremne i nije nas iznenadila, premda je stvarno nismo očekivali. Jedna je okolnost upozoravala, da se nešto priprema. Tada su saveznici već bili prodrli duboko u Italiju, ali mi nismo predpostavljali kapitulaciju Italije. Međutim, jednoga dana u blizini Brinja, gdje smo četiri mjeseca držali položaje i borili se protiv jakih talijanskih i satelitskih snaga sprečavajući njihovu ofenzivu prema Lici, stigla je u štab XIII divizije u Brinje, čiji sam ja bio komandant, poruka od komandanta V talijanskog korpusa iz Crikvenice, s prijedlogom: »Mi smo voljni da vam ustupimo čitav teritorij Hrvatskog primorja i Gorskog kotara zato da se povučemo i da ne napadate«. Ovakva nas je poruka potpuno iznenadila, bio sam zbunjen, nisam mogao shvatiti o čemu se radi i što neprijatelj time želi. Nitko nije sanjao o eventualnoj kapitulaciji. Naravno da nismo mogli pristati na ponuđene uvjete. Sjeo sam u isti automobil i krenuo u Otočac, u glavni štab Hrvatske. Tamo sam našao druga Vladimira Bakarića, tadašnjeg komesara GŠH-e, te ga izvjestio o sadržaju poruke komandanta V talijanskog korpusa. Poslije dogovora s drugom Vladimirom Bakarićem, po prilici ovako sam formulirao odgovor:

Pozivamo Vas, da sa svim snagama predete na našu stranu, i stavite se pod našu komandu, da se zajednički borimo protiv Nijemaca.

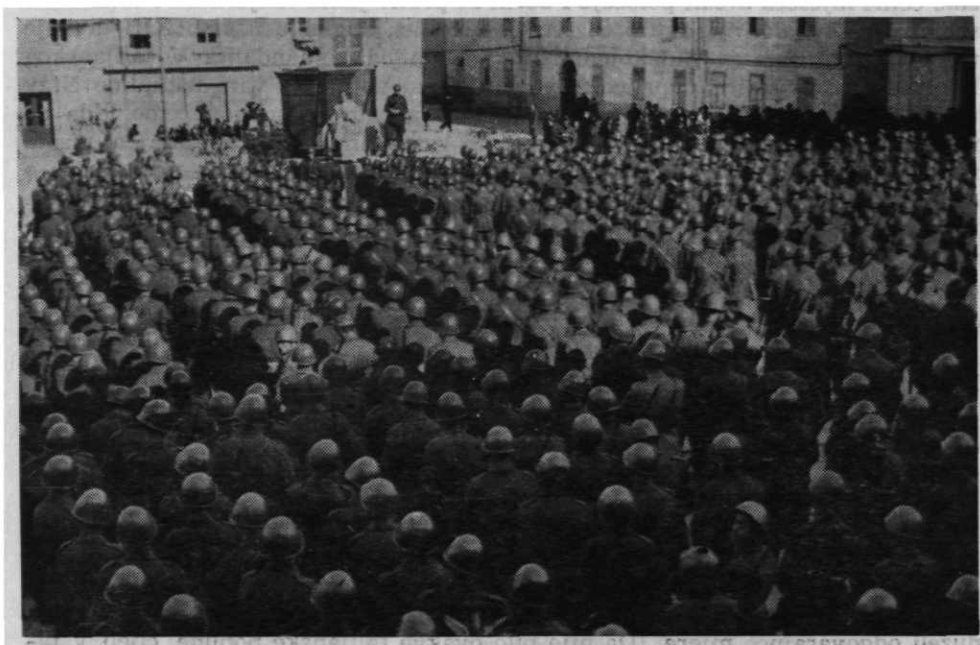
Ako to ne želite, odložite oružje našim jedinicama. Tada ćemo vas pustiti da se razoružani povučete u Italiju, bez pozivanja na odgovornost za počinjene zločine.

Ukoliko ne pristanete ni na jedno ni na drugo, poduzet ćemo mjere da nitko ne iznese živu glavu.

Premda nismo nazirali prave uzroke ovakve ponude s njihove strane, predpostavljali smo, da stvarno može doći do nekog povlačenja, pa smo i poduzeli odgovarajuće mjere. (Da nije bilo ovakve talijanske ponude, cijeli V talijanski korpus vjerojatno bi se izvukao potpun, jer su sve naše snage bile tada daleko. Naša XIII divizija u cjelosti je bila izvan teritorija Hrvatskog primorja

i Gorskog kotara, na kojem je području inače bio stacioniran V talijanski korpus sa svoje tri divizije »Murge«, »Celere« i »Macerata« i brojnim drugim jedinicama. Naime, jedna naša brigada bila je angažirana u borbama oko Gospića, druga na položajima oko Brinja—Žute Lokve, a treća tek u formiranju u Brinju. Ovu buduću treću brigadu koja još nije imala ime, poslali smo odmah u Primorje usiljenim maršem da izbije na liniju Plasa, Grobnika i Jelenja te da tamo bude za svaki slučaj, jer se Talijani pripremaju za povlačenje.

Kasnije smo saznali, da je talijanska komanda V korpusa, čim je primila naš odgovor, odmah umakla na Rijeku, da bude što dalje. Kad je treća brigada domarširala do Plasa, Grobnika i Jelenja, pronijela se 9. septembra vijest da je Italija kapitulirala. Ta nam je vijest stigla u pravi čas, jer se moglo spriječiti povlačenje jakih talijanskih snaga i razoružati čitav V armijski korpus sa nekoliko divizija. Ne pretpostavljajući da bi mogla uslijediti kapitulacija 9. septembra, II brigada (nekadašnja XIV) pod komandom Viktora Bubnja nalazila se na položajima oko Žute Lokve. Prema njoj na visu Goljak nalazile su se talijanske snage, dijelovi divizije »Murgie«, odakle su mitraljeskom vatrom kontrolirali cestu između Brinja i Otočca prema Žutoj Lokvi, te onemogućavali prolaz partizanskim jedinicama. Na taj način nam je komunikacija bila presječena i onemogućen promet. Mi smo htjeli da se te kote riješimo, da ju zauzmemo. Drug Viktor Bubanj je preuzeo zadatak da na juriš zauzme Goljak, koji je visok, kamenit i nepristupačan. Na 9. septembra oko 4 sata poslije podne otpočeo je juriš. Razvila se žestoka borba. Goljak nikako da padne. Pristiskali smo, ali su Talijani iz utvrđenih bunkera pružali jak otpor. U toku borbe vratio sam se u štab divizije u Brinju, otvorio radio i



Sl. 35. — Vojnici okupacionog talijanskog garnizona u Senju 1941. na Velikoj Placi (Cilnici) primaju blagoslov.

čuo radosnu vijest: »Italija je kapitulirala«. Na Goljaku se u to vrijeme razmahala borba, tuku talijanski topovi i mitraljezi a s mora priobalska artiljerija. Dozvaao sam na telefon Viktora Bubnja i rekao: »Viktore Italija je kapitulirala, dojavite to Talijanima i ne jurišajte« — a on odgovara: »Upravo ovog trenutka smo i mi saznali. Talijani govore da su kapitulirali«. Na Goljaku se začas sve smirilo. Poslije jurišanja i priličnih obostranih gubitaka, na Goljaku su se svi izmiješali. Nastalo je pravo veselje Talijana i partizana. Naše borce je naročito interesiralo oružje, mitraljezi i počeli su da ga grabe, ali Talijani, pripadnici jedinica divizije Murgie, nisu nikako htjeli da predadu naoružanje. Na položajima je svatko s nekim pregovarao, ali o predaji oružja ni govora. Oni su izjavljivali kako imaju naređenje da ne predaju oružja. Počeli su da se povlače.

Divizija Murgie imala je nekog upornog generala Leone-a, koji nije nikako htio da se preda. Na općim pregovorima došlo je do kontakta komandanata, naših i talijanskih. Zakazan je sastanak 10. septembra izjutra u Melnicama, na talijanskoj strani. Neposredno prije sastanka stigli su drugovi Vladimir Bakarić i Srećko Manola, pa smo u troje pošli na pregovore. Sastali smo se na Vratniku, gdje smo vidjeli da se talijanski general neće predati i da očekuje Nijemce, pod izgovorom, da nema naređenja za predaju. Mi smo ga uzaludno uvjeravali, da ne može dobiti takvo naređenje, jer njihovi štabovi više ne funkcioniraju kao takvi, budući da su kapitulirali. Bilo je tu vrlo žučnih i oštrih riječi s jedne i druge strane. General je i dalje ostao uporan. Bilo nam je jasno, da imamo pred sobom generala divizije Murgie, poznatog sa Neretve i da s njime nećemo lako izići na kraj. »Dobro — rekli smo — mi ćemo se tući«. Zato smo odmah pozvali i hitno prebacili kamionima iz okolice Gospića našu prvu brigadu, tako da smo sada na položajima imali dvije brigade. Nama je naročito bilo stalo da se oni povuku i da zaposjednemo Vratnik, koji dominira Senjom. To nam je tokom dana i uspjelo. Naša druga brigada ostala je na Goljaku, na pravcu prema Vratniku, a prva je prebačena u Krivi Put, kako bi otuda napadala u pravcu Senja i presjekla Talijanima odstupnicu, prema Novom. Već 10. septembra, naša buduća III brigada i odredi, razoružali su sve talijanske garnizone u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, ušli u Sušak, Bakar, Kraljevicu, Crikvenicu, Novi, Delnice i brojna druga mjesta. Dok su oni slavili pobjedu, pred nama je predstojala teška borba s divizijom Murgie. Odmah poslije razgovora s generalom Leone-om poslali smo im ultimatum, da ukoliko se ne predaju, mi ćemo odmah preći u napad. Tako se i desilo. Komandant divizije Murgie je i dalje odugovlačio i mi smo napali. Talijani su se postepeno povlačili. Naše su jedinice zaposjele Vratnik, što je bilo od naročitog značaja za ishod ove cjelokupne operacije. Po zauzimanju Vratnika mi smo sve više postojali gospodari situacije. Talijanske trupe su se povlačile i koncentrirale sve više prema Senju, očekujući stalno njemačko pojačanje. Naše brigade su sve više opsjedale Senj, ali general nikako da preda grad i divizije, koja je imala oko 10 do 12.000 vojnika. Nekoliko bataljona crnih košulja je jurišalo, prelazilo u protunapade, što je upravo nevjerovatno, kao da je 1941. ili 1942. godina. General je svaki čas slao kurire, tražio primirje, a mi ultimatum. Mi bi prelazili u napade do novog njegovog poziva, da se sastanemo i pregovaramo. Uzalud su bili pregovori. U Senjskoj Dragi imali smo nekoliko takvih sastanaka, na kojima su prisustvovali drugovi Vladimir Bakarić, Srećko Manola i ja, ali su svi završili neuspjehom. Ja sam čak s generalom imao telefonsku vezu. Napadali smo

i zarobili bataljon, nanijeli teške gubitke, ali general neće, pa neće. Nama se žurilo, jer nam je Senj bio naročito važan i preko njega je trebalo izvršiti evakuaciju ogromnog ratnog materijala, koji nam je pao u ruke u Hrvatskom primorju. Komandantu Murgie se nije žurilo, on je i dalje očekivao dolazak Nijemaca. Međutim se situacija razvila u našu korist. Mi smo sve jače stezali obruč oko Senja. Pozvali smo u pomoć i naše jedinice iz Novog s tenkovima i oklopnim automobilima. Talijanska se vojska napokon demoralizirala. I, eto što se desilo. Napokon, kao da ćemo udariti s mnogo jačim snagama, poslali smo im ultimatum: ako se ne predate do 6 sati uveče, prijeći ćemo u opći napad i obračunati s divizijom. Bilo je to već treći ili četvrti dan po kapitulaciji Italije. Štab XIII divizije, privukao je I i II brigadu blizu samog Senja i postavio dvije baterije (oko 8 topova) koje su trebale s Vratnika otvoriti vatru oko 18 sati, kad je 10 minuta prije 6 sati stigao do mene na Vratnik generalov izaslanik s molbom da dođemo na sastanak između linija nisko dolje u Senjskoj Dragi. Shvatio sam da se bliži trenutak kapitulacije divizije. S talijanskim generalom sastao sam se dolje, njegov auto je bio već okrenut za povratak. Očekivao sam da me zove radi kapitulacije, međutim, general je počeo po starom da moli: »Nemojte napadati šteta da se gube životi, nemam naređenja od više komande«, mada više nije postojala nikakva viša komanda, već opće rasulo u čitavoj Italiji. General je odugovlačio s predajom. Ja sam mu rekao da ostajemo pri ultimatumu i da više ne želimo pregovarati. Rastali smo se, general je sjeo u auto i odvezao se. To je bila četvrta noć poslije kapitulacije Italije. Čim smo



Sl. 36. — Poraženi i prisiljeni na kapitulaciju talijanski vojnici ostavljaju svu ratnu spremu i posramljeni se vraćaju kući. Na cesti ispred sv. Ambroza u Senju IX m. 1943.

prešli na našu liniju, prema dogovoru zagrmili su s Vratnika naši topovi. Toga trenutka otpočela je žestoka borba s divizijom Murgie, koja je trajala čitavu noć i sutradan do podne (14. IX). U toku noćnih borbi naši su zarobili gotovo čitav talijanski puk (1500), a poginulo je oko 120 talijanskih vojnika. Među talijanima je počela nagla demoralizacija, izuzimajući nekoliko bataljona crnih košulja, koji su se ogorčeno borili. Oko 9 sati do podne general nas je pozvao preko telefona i zamolio da prestanemo s borbom, jer je spreman za kapitulaciju. U to vrijeme na Vratnik su došli drugovi Vladimir Bakarić i Srećko Manola. Vatra se bila smirila i mi smo se u autu uputili u Senj, čije su ulice bile krcate talijanske vojske. Sve je pozdravljalo stisnutim pesnicama i s povicima »Živili«. Opće slavlje u znak kapitulacije, na našoj i na njihovoj strani. Prastale su bombe u more, pucalo se uvis, a nama su podvikivali »Eviva, eviva!« Ljudi su shvatili da je kraj ratu. Na ulice je izašao radostan narod koji je slavio svoje oslobođenje, svoju pobjedu. Mi smo se uputili u štab divizije Murgie, gdje nas je dočekao general zajedno sa svojim štabom. Odmah je sastavljen akt o kapitulaciji divizije Murgie, na koji je uz ostale stavio potpis i general Leone.

Razoružanu diviziju pustili smo čitavu pješice da se vrati odakle je pobjedonosno došla 1941, bez poziva na odgovornost za počinjene zločine u našoj zemlji. Na osnovu nekih hitlerovskih dokumenata vidi se dobro, kako je Murgie imala stalnu vezu s Nijemcima i kako su oni pokušavali da joj priskoče u pomoć. Tu se spominje i Hitler, koji se ponosio s divizijom Murgie što mu je jedina ostala vjerna. Stoji i to, da mu dugo vremena nisu smjeli priznati vijest



Sl. 37. — Pripadnici jedne partizanske jedinice na osvojenom talijanskom tenku — u Senju 14. 9. 1943.

kako je i ona u Senju kapitulirala. Izgleda mi, da je Murgie bila jedina talijanska divizija koja je produžila tako dugo borbom nakon kapitulacije.

Dok smo se mi borili za razoružanje i predaju divizije Murgie, III brigada i odredi i stanovništvo Hrvatskog primorja i Gorskog kotara razoružali su Talijane i oslobodili Sušak, Bakar, Delnice, Novi i druga mjesta. Sve je bilo oslobođeno za četiri dana. Iz Senja sam preko Novog Vinodola i Crikvenice išao u Sušak i doživio jedan od najsretnijih trenutaka. Posvuda veliko oduševljenje naroda, u pojedinim mjestima gdje nije bilo partizanskih jedinica, narod je sam razoružavao talijansku vojsku. Nije se čekalo. Sigurno bi se izvuklo dosta talijanskih snaga da nisu bile razoružane u Crikvenici i Sušaku. Mi smo produžili dalje i oslobodili Krk, Cres i najzad pod teškim borbama i Lošinj. Odmah poslije toga je objavljena odluka da se otoci Cres i Lošinj pripajaju matici zemlji.

U danima kapitulacije Italije narod Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Like odigrao je ogromnu ulogu u razoružanju okupatora i satelitske vojske. On je zamijenio naše brojne jedinice koji nisu mogle stići svagdje gdje je trebalo. Tada je naša divizija preko noći porasla za nekih 10.000 novih boraca. Sve je uzelo puške u ruke, a oružja je bilo na pretek.

Zusammenfassung

KAPITULATION DER ITALIENISCHEN ARMEE IN SENJ IM SEPTEMBER 1943

von *Veljko Kovačević*

Im September 1943 befand sich die italienische Division »Murgie« in Senj, wo sie nach den grossen Verlusten ergänzt werden sollte, die sie während der IV. Offensive an der Neretva erlitten hatte. Zu dieser Zeit waren die Alliierten tief in Italien gedungen, die Kapitulation hat uns nicht überrascht. In Lika ist die feindliche Offensive des italienischen Heeres und der Satellitenarmee aufgehalten worden. Der Kommandeur des V. italienischen Korps meldete aus Crikvenica, dass er der Volksbefreiungsarmee das ganze Kroatische Küstenland abtreten würde, falls ihnen das Zurückziehen erlaubt wird. Die Jugoslawen haben diesen Vorschlag nicht angenommen. Sie haben für jeden Fall entsprechende Massnahmen unternommen. Am 9. September hat Italien kapituliert. Das ganze V. italienische Korps wurde entwaffnet. Befreit wurde das ganze Küstenland ausser Senj, das von den Einheiten der »Murgie« unter dem Kommando des Generals Leone besetzt war. Die Italiener haben mehrmals gebeten, sie nicht anzugreifen und verzögerten auf diese Weise die Kapitulation. Sie erhofften sich nämlich eine Hilfe von den Deutschen, mit denen sie in Verbindung standen. Vom 9.—14. September gab es mehrere Gefechte, in denen die Italiener vollkommen demoralisierten, so dass sie am 14. September gezwungen waren, die Kapitulation zu unterschreiben. Etwa 12.000 Italiener wurden gefangen genommen. Dieser Erfolg hatte einen grossen Einfluss auf die Vergrösserung und Bewaffnung der Partisaneneinheiten. Überall konnte man die Begeisterung des befreiten Volkes sehen.